

BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARIDA KASBIY-PEDAGOGIK IDENTITETNI RIVOJLANTIRISH ORQALI MUSIQA TA'LIMI SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEKANIZMLARI

S.Asqarova

Qo'qon davlat universiteti

Musiqa nazariyasi kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada bo'lajak musiqa o'qituvchilarida kasbiy-pedagogik identitetni rivojlantirish orqali musiqa ta'limi samaradorligini oshirishning nazariy va amaliy mexanizmlari yoritilgan. Kasbiy-pedagogik identitetning mazmun-mohiyati, tarkibiy komponentlari, shakllanish bosqichlari hamda uning bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi va pedagogik faoliyatiga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, musiqiy-ijodiy faoliyat, refleksiv yondashuv, pedagogik amaliyot, mentorlik, innovatsion ta'lim texnologiyalari va diagnostik monitoring asosida kasbiy-pedagogik identitetni rivojlantirish mexanizmlari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: kasbiy-pedagogik identitet, bo'lajak musiqa o'qituvchisi, musiqa ta'limi, kasbiy kompetensiya, pedagogik refleksiya, musiqiy-ijodiy faoliyat, mentorlik, innovatsion ta'lim, ta'lim samaradorligi.

KIRISH

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar bo'lajak pedagoglarni nafaqat nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassis sifatida, balki mustaqil fikrlaydigan, o'z kasbiga sadoqatli, pedagogik faoliyatining mazmuni va natijalarini anglay oladigan, kasbiy pozitsiyasiga ega shaxs sifatida tayyorlashni taqozo etmoqda. Ayniqsa, musiqa ta'limi sohasida bo'lajak o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi murakkab va ko'p qirrali jarayon hisoblanadi. Chunki musiqa o'qituvchisi o'z faoliyatida musiqiy bilim, ijrochilik mahorati, pedagogik mahorat, estetik tafakkur, ijodkorlik va tarbiyaviy ta'sir imkoniyatlarini o'zaro uyg'unlashtirishi lozim. Musiqa ta'limining samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining kasbiy bilimlari bilan bir qatorda, o'zini pedagog va musiqachi sifatida qanday anglashiga, kasbiy qadriyatlarni qay darajada o'zlashtirganiga ham bog'liq. Shu nuqtayi nazardan, kasbiy-pedagogik identitet bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy shakllanishida muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. U shaxsning o'z kasbiga munosabati, kasbiy maqsadlari, qadriyatlari, o'z imkoniyatlarini baholashi hamda pedagogik faoliyatdagi o'rnini anglashini ifodalaydi. Bo'lajak musiqa o'qituvchisining kasbiy-pedagogik identiteti musiqachi va pedagog sifatidagi o'zligini anglash jarayonlarining o'zaro ta'sirida shakllanadi. Musiqiy ijrochilik mahorati bilan pedagogik faoliyatga xos bilim va ko'nikmalarning uyg'unlashuvi o'qituvchining yaxlit kasbiy qiyofasini vujudga

keltiradi. Mazkur uyg‘unlik yetarli darajada shakllanmagan hollarda esa musiqiy ijodkorlik va pedagogik vazifalar o‘rtasida nomuvofiqlik yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli oliy ta’lim jarayonida bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy-pedagogik identitetini maqsadli rivojlantirish musiqa ta’limi sifatini oshirishning muhim pedagogik shartlaridan biri hisoblanadi.

Maqolaning maqsadi bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarida kasbiy-pedagogik identitetni rivojlantirish orqali musiqa ta’limi samaradorligini oshirishning pedagogik mexanizmlarini asoslash va ularni ta’lim jarayoniga tatbiq etish bo‘yicha metodik takliflarni ishlab chiqishdan iborat. Kasbiy identitet shaxsning muayyan kasbga mansubligini anglashi, kasbiy qadriyatlarni qabul qilishi, o‘zini shu kasb vakili sifatida idrok etishi va kasbiy faoliyatda o‘z o‘rnini belgilashi bilan tavsiflanadi. Pedagogik identitet esa o‘qituvchining pedagogik faoliyatga xos maqsad, qadriyat, e’tiqod, mas’uliyat va kasbiy pozitsiyalarni o‘zlashtirish jarayonini ifodalaydi. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarida kasbiy-pedagogik identitetning shakllanishi o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Chunki mazkur kasb ikki muhim faoliyat yo‘nalishi - musiqiy ijrochilik va pedagogik faoliyatning o‘zaro uyg‘unligiga asoslanadi. Musiqachi sifatida shakllangan ijodiy salohiyat pedagogik maqsadlar bilan uyg‘unlashgandagina ta’lim jarayonida to‘laqonli namoyon bo‘ladi. Shuning uchun kasbiy-pedagogik identitetni faqat kasbiy bilimlar yig‘indisi sifatida emas, balki shaxsning o‘z kasbiga munosabati, kasbiy qadriyatlari, ichki motivatsiyasi, o‘zini anglashi va amaliy faoliyatida namoyon bo‘ladigan yaxlit tizim sifatida talqin etish lozim. Kasbiy-pedagogik identitetni rivojlantirishning metodologik asoslarini shaxsga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy, faoliyatga asoslangan va refleksiv yondashuvlar tashkil etadi. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv bo‘lajak o‘qituvchining individual qobiliyatlari, qiziqishlari, ijodiy imkoniyatlari va kasbiy ehtiyojlarini hisobga olishga xizmat qiladi. Kompetensiyaviy yondashuv esa nazariy bilimlarni real pedagogik vaziyatlarda qo‘llash, mustaqil qaror qabul qilish va kasbiy muammolarni hal etish qobiliyatlarini rivojlantirishni nazarda tutadi. Faoliyatga asoslangan yondashuvda kasbiy identitet amaliy pedagogik va musiqiy-ijodiy faoliyat davomida shakllanadi. Refleksiv yondashuv esa bo‘lajak o‘qituvchining o‘z faoliyatini tahlil qilishi, yutuq va kamchiliklarini anglab yetishi, shaxsiy rivojlanish strategiyasini belgilashiga imkon yaratadi. Mazkur yondashuvlarning o‘zaro integratsiyasi kasbiy-pedagogik identitetni rivojlantirishning yaxlit metodologik poydevorini tashkil etadi.

Kasbiy-pedagogik identitetning mazmunini chuqur anglash uchun uning tarkibiy komponentlarini aniqlash muhimdir. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy shakllanishi xususiyatlaridan kelib chiqib, kasbiy-pedagogik identitetni quyidagi o‘zaro bog‘liq komponentlar asosida tavsiflash mumkin. Kognitiv-refleksiv komponent bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining pedagogik va musiqiy bilimlari, kasbiy faoliyat haqidagi tasavvurlari, o‘z imkoniyatlarini anglash va faoliyat natijalarini tahlil qilish qobiliyatini qamrab oladi. Ushbu komponent doirasida talabalarda musiqa ta’limining maqsad va vazifalari, o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish qonuniyatlari, ta’lim metodlari va pedagogik texnologiyalar haqidagi bilimlar shakllantiriladi. Shu bilan birga, talabaning o‘zini

musiqachi-pedagog sifatida anglash darajasi ham rivojlanadi. Motivatsion-qadriyatli komponent kasbiy faoliyatga bo‘lgan ichki ehtiyoj, pedagogik kasbiga qiziqish, musiqiy-estetik qadriyatlarga hurmat, kasbiy mas’uliyat va uzluksiz rivojlanishga intilishni ifodalaydi. Mazkur komponentning rivojlanishi talabaning kasbni shunchaki diplom olish yoki ish faoliyatini boshlash vositasi sifatida emas, balki shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatga ega faoliyat sifatida qabul qilishiga yordam beradi. Emotsional-irodaviy komponent pedagogik faoliyatda hissiy barqarorlik, o‘ziga ishonch, ijodiy tashabbus, sabr-toqat, qat’iyat va pedagogik vaziyatlarda o‘zini boshqara olish xususiyatlarini qamrab oladi. Musika mashg‘ulotlarida ijodiy erkinlik, badiiy ifoda va jamoaviy ijro muhim o‘rin tutgani sababli mazkur komponent alohida ahamiyat kasb etadi. Xulq-atvor va faoliyat komponenti kasbiy bilim va qadriyatlarning amaliy pedagogik faoliyatda namoyon bo‘lishini anglatadi. U darsni loyihalash, musiqiy repertuar tanlash, o‘quvchilar bilan samarali muloqot o‘rnatish, ijodiy topshiriqlarni tashkil etish, musiqiy faoliyatni baholash va pedagogik vaziyatlarga moslashish ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi. Mazkur komponentlar bir-biri bilan uzviy bog‘liq. Kognitiv-refleksiv rivojlanish kasbiy faoliyatni anglashga zamin yaratsa, motivatsion-qadriyatli komponent faoliyatga ichki rag‘bat beradi. Emotsional-irodaviy komponent pedagogik jarayonda barqarorlikni ta’minlaydi, xulq-atvor va faoliyat komponenti esa shakllangan bilim, munosabat va qobiliyatlarning amaliy natijaga aylanishini ta’minlaydi. Bo‘lajak musika o‘qituvchilarining kasbiy-pedagogik identitetini rivojlantirish tizimli, bosqichma-bosqich va maqsadga yo‘naltirilgan pedagogik jarayonni talab etadi. Bunda ta’lim mazmuni, metodlari, pedagogik muhit, amaliy faoliyat va diagnostik monitoringning o‘zaro muvofiqligi muhim hisoblanadi.

Birinchi mexanizm kasbiy o‘zlikni anglashga yo‘naltirilgan ta’lim mazmunini takomillashtirish. Oliy ta’lim muassasalarida musika pedagogikasi, musika o‘qitish metodikasi, pedagogik psixologiya, musiqiy ijrochilik va kasbiy rivojlanish fanlari mazmunini o‘zaro integratsiyalash zarur. Fanlararo bog‘liqlikni kuchaytirish orqali talabalar musiqiy bilimlarning pedagogik vazifalar bilan qanday uyg‘unlashishini anglaydilar. Masalan, vokal ijrochiligi mashg‘ulotlarida nafas olish, ovoz hosil qilish va badiiy ifoda masalalari bilan bir qatorda, ushbu ko‘nikmalarni maktab o‘quvchilariga o‘rgatish metodikasi ham o‘rganilishi mumkin.

Ikkinchi mexanizm - musiqiy-ijodiy va pedagogik faoliyat integratsiyasini ta’minlash. Bo‘lajak musika o‘qituvchilarining kasbiy identiteti nazariy mashg‘ulotlar bilan cheklanib qolmasligi, balki turli ijodiy loyihalar, ansambl va xor faoliyati, konsert dasturlari, musiqiy-ma’rifiy tadbirlar hamda pedagogik amaliyot orqali rivojlantirilishi lozim. Talabaning ijrochi sifatidagi tajribasi pedagogik maqsadlar bilan bog‘langanda, u musiqiy asarni o‘rganish, talqin qilish va o‘rgatish jarayonlarining o‘zaro farqi hamda aloqadorligini anglaydi.

Uchinchi mexanizm - refleksiv faoliyatni tizimli tashkil etish. Pedagogik refleksiya bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy o‘sishini ta’minlovchi muhim vositalardan biridir. Talabalar darsdan so‘ng o‘z faoliyatini tahlil qilish, o‘quvchilarning ishtirokini baholash, qo‘llangan metodlarning samaradorligini aniqlash va keyingi mashg‘ulotlar uchun xulosalar chiqarishga o‘rgatilishi kerak. Bunda refleksiv

kundaliklar, individual rivojlanish portfoliolari, o‘zaro kuzatuv va tahlil mashg‘ulotlaridan foydalanish mumkin.

To‘rtinchi mexanizm - mentorlik va pedagogik hamkorlik muhitini shakllantirish. Tajribali musiqa o‘qituvchilari va oliy ta’lim muassasasi professor-o‘qituvchilarining talabalar bilan individual ishlashi kasbiy tajribaning uzluksiz uzatilishiga yordam beradi. Mentorlik jarayonida talabalar darsni kuzatish, mashg‘ulotlarni birgalikda rejalashtirish, mustaqil dars o‘tish va o‘z faoliyati yuzasidan fikr-mulohazalar olish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bunday hamkorlik pedagogik kasbga oid real tasavvurlarni shakllantirib, kasbiy o‘ziga ishonchni mustahkamlaydi.

Beshinchi mexanizm - innovatsion pedagogik texnologiyalarni kasbiy identitetni rivojlantirishga yo‘naltirish. Muammoli ta’lim, loyiha asosida o‘qitish, “Flipped Classroom”, hamkorlikda o‘qitish, raqamli musiqiy platformalar va interaktiv ta’lim vositalari talabalarning mustaqil fikrlashi hamda ijodiy faolligini kuchaytiradi. Masalan, talabalar ma’lum bir sinf uchun musiqiy mashg‘ulot loyihasini ishlab chiqib, unda repertuar tanlash, metodik usullarni belgilash, raqamli resurslardan foydalanish va o‘quv natijalarini baholashni mustaqil amalga oshirishlari mumkin. Bu jarayon ularning o‘zini pedagogik faoliyat subyekti sifatida anglashiga xizmat qiladi.

Oltinchi mexanizm - diagnostik monitoring va individual rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish. Kasbiy-pedagogik identitetning rivojlanish darajasini aniqlash uchun kognitiv, motivatsion, emotsional va faoliyatga oid ko‘rsatkichlar asosida diagnostik mezonlar ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Bunda o‘zini baholash so‘rovnomalari, suhbatlar, pedagogik kuzatuvlar, amaliy topshiriqlar, refleksiv yozuvlar va portfolio tahlilidan foydalanish mumkin. Diagnostika natijalari talabalarni qat’iy toifalarga ajratish uchun emas, balki ularning individual rivojlanish ehtiyojlarini aniqlash va tegishli pedagogik yordamni rejalashtirish uchun xizmat qilishi kerak.

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy-pedagogik identiteti muayyan rivojlanish bosqichlari orqali shakllanadi. Ushbu jarayonni quyidagi bosqichlarda tashkil etish mumkin. Kasbiy yo‘nalishni anglash bosqichi. Mazkur bosqichda talabalar musiqa o‘qituvchisi kasbining mazmuni, vazifalari, ijtimoiy ahamiyati va kasbiy talablar bilan tanishadilar. Kasbiy motivatsiya, o‘z qiziqishlari va qobiliyatlarini anglashga qaratilgan mashg‘ulotlar tashkil etiladi. Pedagogik tajribani o‘zlashtirish bosqichi. Talabalar pedagogik kuzatuv, mikroo‘qitish, amaliy mashg‘ulotlar va ijodiy topshiriqlar orqali kasbiy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog‘laydilar. Bu bosqichda musiqachi va pedagog sifatidagi vazifalar o‘rtasidagi aloqadorlikni anglash muhim o‘rin tutadi. Kasbiy ziddiyatlarni anglash va hal etish bosqichi. Amaliy faoliyat davomida talabalar o‘zlarining musiqiy ijrochilik mahorati, pedagogik bilimlari va real ta’lim sharoitlari o‘rtasidagi ayrim nomuvofiqliklarga duch kelishlari mumkin. Mazkur vaziyatlar kasbiy rivojlanish uchun muhim imkoniyat sifatida qaralishi lozim. Refleksiya, mentorlik va muammoli vaziyatlarni tahlil qilish orqali talabalar mavjud qiyinchiliklarni anglab, ularni bartaraf etish strategiyalarini ishlab chiqadilar. Kasbiy integratsiya bosqichi.

Ushbu bosqichda musiqiy va pedagogik o‘zlik o‘zaro uyg‘unlashib, talabanning yaxlit kasbiy pozitsiyasi shakllanadi. U musiqiy bilim va ijrochilik mahoratini o‘quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirish, mustaqil pedagogik qarorlar qabul qilish va o‘z kasbiy rivojlanishini rejalashtirishga intiladi. Mazkur bosqichlar qat’iy va bir yo‘nalishli ketma-ketlik sifatida emas, balki o‘zaro ta’sir qiluvchi rivojlanish jarayonlari sifatida qaralishi kerak. Talabanning shaxsiy tajribasi, ta’lim muhiti va pedagogik amaliyot xususiyatlariga qarab ayrim bosqichlar qayta namoyon bo‘lishi yoki bir-biri bilan parallel kechishi mumkin.

Shu bilan birga, kasbiy-pedagogik identitetning rivojlanishi ta’lim samaradorligiga bevosita va avtomatik tarzda olib keladi, degan xulosaga kelish to‘g‘ri emas. Ta’lim natijalari o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi bilan bir qatorda, o‘quv dasturlari, moddiy-texnik sharoitlar, ta’lim oluvchilarning boshlang‘ich tayyorgarligi, pedagogik muhit va boshqa omillarga ham bog‘liq. Shu sababli kasbiy identitetni rivojlantirish mexanizmlarining samaradorligini amaliy kuzatuvlar, diagnostik natijalar va ta’lim ko‘rsatkichlari asosida kompleks baholash zarur.

XULOSA

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarida kasbiy-pedagogik identitetni rivojlantirish musiqa ta’limi samaradorligini oshirishning muhim pedagogik yo‘nalishlaridan biridir. Kasbiy identitet shaxsning o‘zini musiqachi va pedagog sifatida anglashini, kasbiy qadriyatlarni o‘zlashtirishini, pedagogik faoliyatga mas’uliyat bilan yondashishini va o‘z kasbiy rivojlanishini mustaqil boshqarishga intilishini ifodalaydi. Tahlillar asosida kasbiy-pedagogik identitetning kognitiv-refleksiv, motivatsion-qadriyatli, emotsional-irodaviy hamda xulq-atvor va faoliyat komponentlaridan tarkib topishi asoslandi. Ushbu komponentlarning o‘zaro uyg‘un rivojlanishi bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining yaxlit kasbiy pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi. Kasbiy-pedagogik identitetni rivojlantirishning asosiy mexanizmlari sifatida ta’lim mazmunini takomillashtirish, musiqiy-ijodiy va pedagogik faoliyat integratsiyasi, refleksiv amaliyot, mentorlik, innovatsion pedagogik texnologiyalar hamda diagnostik monitoringni tizimli tashkil etish taklif etildi. Ushbu mexanizmlarning o‘zaro uyg‘unligi talabalarning kasbiy motivatsiyasi, metodik mustaqilligi, ijodiy faolligi va pedagogik mas’uliyatini rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

Umuman olganda, musiqa ta’limi samaradorligini oshirishda bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy bilimlari va ijrochilik mahoratini rivojlantirish bilan bir qatorda, uning kasbiy o‘zligini anglashiga, pedagogik qadriyatlarni o‘zlashtirishiga va o‘z faoliyatiga refleksiv munosabatda bo‘lishiga ham alohida e’tibor qaratish lozim. Bu esa zamonaviy ta’lim talablariga javob beradigan, ijodkor, mas’uliyatli va kasbiy jihatdan mustaqil musiqa o‘qituvchilarini tayyorlash imkoniyatlarini kengaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning II Xalqaro maqom san’ati anjumanining ochilish marosimidagi nutqi, 2024-yil 25-iyun
2. Fitrat, A. O‘zbek klassik musiqasi tarixi. - Toshkent: Fan, 1993.

3. Rajabiy, Yu. Shashmaqom. - Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1978.
4. Turdiyev, Sh. O‘zbek an’anaviy xonandaligida ustoz-shogird an’anasining badiiy-ijrochilik tamoyillari. -Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali, 2026, 8(5), 2252–2255.
5. Azizxonova, M., and E. Qobilova. "YoSHLARNI MUSIQIY MADANIYATI VA MA’NAVIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MUSIQIY TARBIYANING AHAMIYATI." *Oriental Art and Culture* 3 (2022): 51-57.
6. Qobilova, E. "THE IMPORTANCE OF MUSIC TEACHING IN EDUCATION." *QO ‘QON UNIVERSITY NEWSLETTER* 12 (2024): 99-100.
7. Qobilova, E. "Musiqi o‘qitish metodikasi va maktab repertuari." *Oquv qollanma, Fargona. “Fargona” nashriyoti* (2020).
8. Qobilova, E. (2023). Forming a sense of internationality in students through the traditional music of Azerbaijan. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3, 127-132.
9. E’zozxon, Q., Teshaboyeva, Z., & Ergasheva, S. D. (2024). HOZIRGI O ‘ZBEK HIKOYACHILIGINING YETAKCHI TAMOIYILLARI. *University Research Base*, 46-49.
10. Otto, M., & Thornton, J. (2024). TA’LIMDA MUSIQA O ‘QITISHNING AHAMIYATI. *QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 12, 99-100.
11. Qobilova, E., Xaydarova, I., & Gulnora, R. (2024). O ‘ZBEK XALQ AN’ANALARI-TARBIYA OMILI. *SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 3(26), 192-195.
12. Қобилова, Э. Б. "ФОРМИРОВАТЬ ДУХОВНОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ ЧЕРЕЗ ФОЛЬКЛОРА ЖАНРА." *Oriental Art and Culture* 3.1 (2022): 291-295.